

Radomir JURIC

Arheološki muzej Zadar
Trg opatice Čike 1
HR-23000 Zadar
radomir.juric@zd.htnet.hr

UDK: 902

904-05 MARUN, L.

Stručni članak
Professional paper

Primljeno: 14. rujna 2004.
Received:

FRA LUJO MARUN U PODGRAĐU (ASERIJU)

Apstrakt

U radu se iznose brojni podatci koje je od 1897. do 1926. (uz određene prekide) zabilježio fra Lujo Marun u Starinarskim dnevnicima i Starinarskim bilješkama ili su oni tiskani u Starohrvatskoj prosvjeti u izvješćima "Upraviteljstva Hrvatskoga starinarskog društva u Kninu", a tiču se rimskih i srednjovjekovnih nalaza u Podgrađu (Aseriji).

Sada dostupni podatci dragocijeni su sadašnjim i budućim istraživačima na Aseriji. Slika su to i vremena u kojem su se izvodila iskapanja koncem 19. i početkom 20. st.

Sve je to sada dostupno javnosti zahvaljujući Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika iz Splita u čijoj su nakladi izišli Starinarski dnevници, kao i Maji Petrincec koja ih je prepisala i pripremila za tisak.

Lujo Marun, iznimno ime hrvatske nacionalne arheologije, višekratno je boravio u Podgrađu, bilo da je obilazio to značajno nalazište ili sudjelovao na iskopavanjima. Katkad je iskazivao zadovoljstvo, a dosta je puta bio i nesretan zbog onoga što se tijekom iskopavanja koncem 19. i početkom 20. st., a umnogome i poslije, događalo na tom nalazištu.

Podosta toga čita se na stranicama *Starohrvatske prosvjete*, i to u izvješćima “Upraviteljstva Hrvatskoga starinarskoga društva u Kninu o društvenom radu i napredku”, a posebice u *Starinarskim dnevnicima* i *Starinarskim bilješkama*.

Nakon gotovo 100 godina, 1998., obnovljena su arheološka istraživanja u Podgrađu i evo već traju sedmu godinu. Postignuti su vrijedni stručni i znanstveni rezultati.¹ Iste godine su u nakladi Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu na vidjelo dana izišli *Starinarski dnevници* Luje Maruna, koje je prepisala i za tisak pripremila Maja Petrincec.²

“Marunovi Dnevници posebna su dragocijenost u ukupnoj njegovoj arheološkoj ostavštini, kako u onoj praktičnoj, terenskoj, koja se očitovala otkrivanjem lokaliteta, skupljanjem spomenika i upornim i intenzivnim radom na velikom području, tako i onoj koju nam je ostavio zapisanu, tiskanu ili zabilježenu. Ima devet bilježnica, ispisane su crnilom, osam Marunovom rukom, a jednu je pisao don Mate Klarić, šest ih nosi naslov *Starinarski dnevници*, a tri *Starinarske bilješke*”. Tako piše Željko Rapanić u uvodu *Starinarskim dnevnicima*.³

M. Petrincec je sve zabilješke razvrstala po godinama, kao i dvije bilježnice s naslovom *Starinarske bilješke*, te ih uključila u prijepis koji je donesen u navedenoj knjizi.⁴

Obnovljena i već ostvarena sustavna istraživanja u Podgrađu, kao i pokretanje periodičke publikacije *Asseria*, prigoda je da se na jednom mjestu iznesu brojni podatci koje je od 1897. do 1926. (uz određene prekide) zabilježio fra Lujo Marun, ili su oni tiskani u *Starohrvatskoj prosvjeti* u već spomenutim Izvješćima Upraviteljstva, a tiču se rimskih i srednjovjekovnih nalaza.

Prvo baš donosimo “Izvještaj Upraviteljstva Hrvatskoga starinarskoga društva u Kninu o društvenom radu i napredku kroz zadnji tromjesec”, tiskan u *Starohrvatskoj prosvjeti* 1897. “Vriedni župnik Perušića O. Perišić, izvodec neke najnužnije radje na područnoj crkvi Sv. Duha u Podgrađu, starinskoj *Asseriji*, namjerio se je na važan starinski kamen. Ne znajući župnik ima li taj kamen ostaviti na mjestu nalazišta i naumljene radje obaviti, ili starinski kamen vaditi, uz znatne troškove, u sumnji uteče se za savjet našem društvenomu predsjedniku, koji se je tad slučajno nahodio u okolici benkovačkoj. Ovaj sa župnikom odmah pohiti u mjesto nalazišta, i pošto se uvjerio, da se radi o veoma važnim starinskim ruševinam, dao je na troškove društva izvadjati najnuždnija izkopavanja, a istodobno je brzojavno obavjestio c. k. konservatora Glavinića, kojeg Podgradske starine napose zanimaju o nalazištu i zamolio ga, da bi odmah tamo došao i raspoložio, što bi cienio, da zaslužuje onako važno otkiće. Pod nadzorom društvenoga predsjednika radnici prvi dan otkriše čitavu ogromnu glavnu gredu (arhitrav) profilovanu i uresenu akantusovim

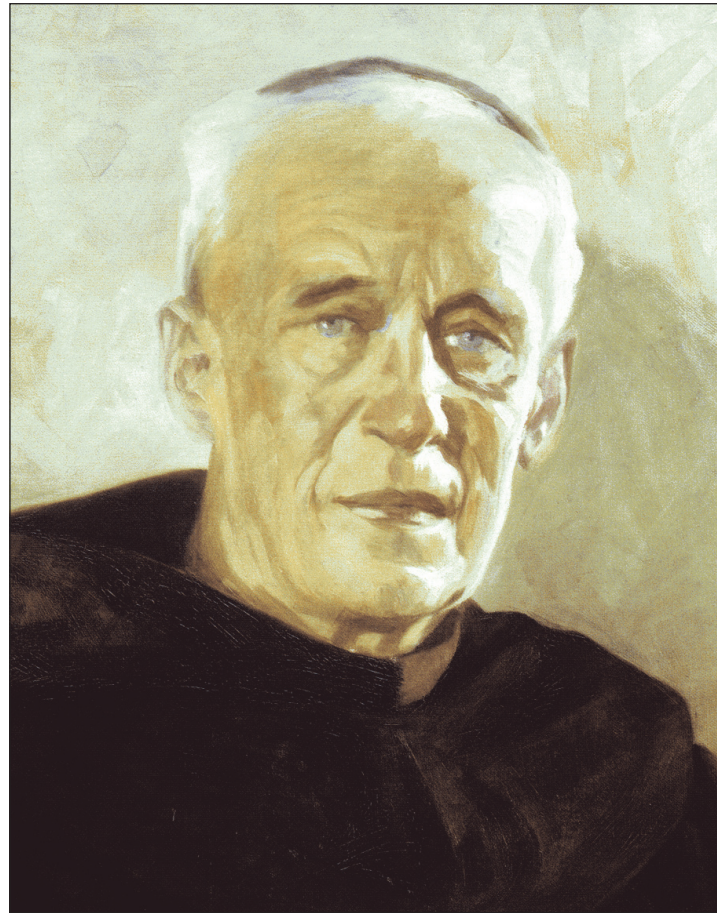
¹ I. FADIĆ, 1999, 66-71; I. FADIĆ, 1999 a, 78-85; I. FADIĆ, 2001, 55-61; I. FADIĆ, 2001 a, 69-89; I. FADIĆ, 2001 b, 157-176; I. FADIĆ, 2002, 51-57; I. FADIĆ, 2003, 67-74; I. FADIĆ, 2003 a; N. KLARIN, 2001, 23-71; te radovi u novopokrenutoj periodičkoj publikaciji *Asseria*, I, Zadar, 2003.

² M. PETRINEC, 1998, 23-26.

³ Ž. RAPANIĆ, 1998, 20.

⁴ M. PETRINEC, 1998, 25.

lišćem, dugu 2.72 m, široku 0.60 m, visoku 0.96 m, sa nadpisom na kojemu su slova 0.18 m visoka: DEC AVGVR PORTIGVM. Isti dan našlo se je još raznih sitnih ulomaka arhitektoničkih, te jedan ulomak stupića i jedna nadstupina iz hrvatskog doba. Drugi dan otkrio se opet jedan prag dug 3.48 m, širok 0.44 m, visok 0.81 m, sa jednakom izradbom i slovima FIERI IVSSIT. Također otkrio se je u zidu crkve jedan oveliki treći ulomak glavne grede sa slovima (R.) IMV. Nadalje našlo se ogromnih komada korniča sa urezanim uresima, jedna velika nadstupina korinskoga reda i mnogo grobova iz hrvatskog doba a u njima nekoliko sitnih priloga. Ova kratka radja od dva dana dostatna bijaše da se uvjerimo, kako se je našlo na veoma važne rimske spomenike, a što je važnije, da se predmeti nahode skoro u prvobitnom položaju, te nije sumnje, kad se nastavi

Sl. 1. Fra Lujo Marun
Fig. 1. Father Lujo Marun

kopanje, da će upravo neočekivana uspjeha postići. Kasnije je isti župnik ot. Perišić nastavio kopanje na društvene troškove i opet u blizini našao ulomak glavne grede dug 3.50 m sa nadpisom: OMNIVM ASSER (iatum) i još drugih arhitektoničkih komadja. U jednom je grobu našao uz mrtvacu kalež, koji je žalibože dosta oštećen, ali je od velike vrijednosti za našu narodnu umjenost.

Za nas pak Hrvate je važno, što će se na istim ruševinam otkriti temelji starohrvatske crkve, koji su se također pokazali.

Društvo će ove izkopine u dogovoru s prehvaljenim g. župnikom prepustiti onima, koji se bave rimskim razdobljem, nu pošto ne ima sumnje, da će se tu naći i još važnih hrvatskih starina, društvo će pridržati pravo na njih”.⁵

⁵ STAROHRVATSKA PROSVJETA, 1897, 163.

Iz "Izvještaja Upraviteljstva Hrvatskoga starinarskoga društva o društvenom radu i napredku kroz god. 1899", koji je tiskan u *Starohrvatskoj prosvjeti* 1900., doznaje se: "Glavne izkopine što su uz sudjelovanje našega društva izvedene zadnje godine, jesu one u Asseriji (Podgradju) kod Benkovca. Te izkopine pred dvie godine naše je društvo načelo – kako je o tome bilo izvješteno u ovom glasilu – ali je njihov nastavak društvo prepustilo uz neke uvjete Državi. Ta je u zadnjem kolovozu podporom od for. 1500 izaslala svoje vještacke, gradjevnog savjetnika Ćira Ivekovića iz Zadra, i prof. dr. Sticotti-a iz Trsta, da daljnje pokušaje tu izvedu. Tim izkopinam od strane našega društva prisustvovao je društveni predsjednik O. Vjekoslav Marun i urednik ovog glasila gosp. Frano Radić, koji su se brinuli kroz vrijeme izkopavanja, da svi predmeti, što bi se odnosili na hrvatsku prošlost budu pomnjivo sabrani i u društveni muzej prenešeni. Tom prilikom sakupljena je mala zbirka od devedeset komada kovinskih predmeta iz kašnjeg srednjeg i novijeg doba, među kojima ima liepih naušnica, vitica, ključeva, praporaca i nekoliko komada kamenitih stupčića i nadstupina iz dobe narodne samostalnosti.

Kroz te izkopine postignut je u obće neočekivano sjajan uspjeh, o čemu će na svoje vrijeme, i u našem glasilu i u drugim časopisima biti potanko govora. Sjajan uspjeh dosad postignut, i što će se unapred bez sumnje postići, na ruševinam Asserije, u prvom redu zasluga je našega društva".⁶

U Starinarskom dnevniku za 16.8.1899. stoji: "Izkopine u Asseriji i Lišanima",⁷ a za 22.5.1900. "Bio sam u Podgradju pregledati izkopine".⁸ Dne 30.5.1900. zabilježio je. "Pisao sam Ivekoviću, što me nekako prevario radi posjeta Bendorfera, i u pismu mu čisto i bistro javiti ću proti nesustavnu kopanja hrvatskih starina u Asseriji... ",⁹ a 18.7.1900. "Bio don Božo Čavlov i Ive Čerinja rad groblja Podgradskoga".¹⁰

Donosimo i "Izvještaj Upraviteljstva Hrvatskoga starinarskoga društva" koji je tiskan 1900. u *Starohrvatskoj prosvjeti*. "Nastavak izkopavanja u Podgradju (Asseriji) kod Benkovca. Kao na mnogim drugim mjestima, tako su se i u Podgradju kod Benkovca stari Hrvati bili naselili na razvalinama starog rimskoga grada. Starinska crkvice S. Duha, bila je sagrađena na velikim ulomcima peristila sa razorenog rimskog foruma. Oko crkve pak nizali su se stari hrvatski gribovi od najstarijih vremena nakon seobe Hrvata, pa do dneva današnjega. Uz temelje rečene crkvice u najdolnijim grobovima nadjena su dva kositrena kaleža, koji mogu poticati čak iz VIII. ili IX. vieka. Lani je započeto u Asseriji sustavno izkopavanje na račun c. k. arheološkog zavoda bečkoga, pod upravom gosp. gradjevnog

⁶ STAROHRVATSKA PROSVJETA, 1900, 48.

⁷ L. MARUN, 1998, 103.

⁸ L. MARUN, 1998, 110.

⁹ L. MARUN, 1998, 110.

¹⁰ L. MARUN, 1998, 111.

savjetnika Ćirila Ivekovića, uz strukovnu pomoć gosp. profesora Dr. Petra Sticotti iz Trsta. Izkopavanja su se vodila u dogovor sa našim društvom, koje je prvo naišlo i upozorilo na prezlamenite ostatke rimskog foruma, te je bilo zastupano po svojem predsjedniku i po glavnom izvjestitelju znanstvenoga odbora. Da se dodje do tla foruma i susjednih terma, trebalo je najprije prekopati sloj hrvatske kulture, odalečiti starije i mlađe hrvatske grobove. Ništa naravnijega dakle nego da na tom mjestu budu pri izkopavanju dogovorno prisutni odaslanici kninskog hrvatskog starinarskog društva, koji da se brinu za sabiranje i pohranjivanje starina hrvatskih, i izaslanici c. k. bečkog arh. zavoda, koji se više zanima starinama rimskim. Osjem hrvatskih grobova, pri lanjskom izkopavanju, naišlo se je medju ruševinama i na

ostanke rano sredovječnih dakle hrvatskih zidova pred Trajanskim gradskim vratima izvan gradskih bedema, a, medju ruševinama za crkvicom S. Duha, nadjene su takodjer dvie staro-hrvatske nadstupinice i ulomci prizmatičnih debla stupčića, po kojima se je moglo nagađjati, da će se naići i na dalje ostatke staro - hrvatske crkve. Gornji tanki zidići malenih zgradja, koji se križaju sa temeljima prostorija rimskog kupališta na zapad staro - hrvatskog groblja, ne mogu takodjer da budu nego staro-hrvatski. Može se dakle slobodno kazati, da su na celom obsegu aserijatske glavice Podgradja, rimske starine pokrivenne hrvatskima, te da se, u čisto zanastvenom, sustavnom protraživanju, rimske starine ne smiju nipošto izkopavati bez obzira na hrvatske. I tako se je lani radilo, pa je naše društvo sabralo skromnu i malašnu, ali ipak znamenitu sbirku staro-hrvatskih predmeta, sa Podgradja. Ove godine, - dužnost nam je na žalost zabilježiti, - kad su se u Podgradju (Aseriji) nastavila izkopavanja, po nalogu istog bečkog c. k. ark. zavoda, pod upravom istog gosp. gradjevnog savjetnika Ivekovića, naše društvo nije bilo na vrijeme obaviešteno, niti se je iko drugi pobrinuo, da pri izkopavanju budu sabirane i sačuvane hrvatske starine. Za taj nastavak je upraviteljstvo

Sl. 2. Srednjovjekovni nakit - Aserija (Podgrađe kod Benkovca)

Fig. 2. Medieval jewellery - Podgrađe near Benkovac (Asseria)

našega društva doznalo teke po novinskim viestima, deset dana iza kako su bila već započeta. Izkopavanju su prisustvovala i dva bečka starinara. Kopalo se je, kako je naše upraviteljstvo kašnje doznalo, i oko Trajanskih vrati i na forumu, s iztočne strane crkvice Sv. Duha, na staro-hrvatskom groblju. Nalazilo se je i prekopavalo dosta hrvatskih grobova, a da se na njih nije osvrnula nikakva druga pomnija osjem sabiranja mrtvačkih kostiju. Niko nije grobova pretraživao, niti bilježio što o njihovu položaju, sastavu, veličini ni mrtvačkim dodatcima. Bilo je samo onako uobće preporučeno radnicima, da, ako bi slučajno naišli na kakav predmet, da ga predadu na pohranu seljaku, koji je u isto doba služio kao podvornik. Nadgledatelji izkopina nису se postarali da kakvom pametnijem seljaku povjere posao pomnijivijeg pretraživanja grobova, koji bi nadjene predmete sahranjivao. Kroz ono malo časova, što je kašnje mogao da prisustvuje izkopinama naš društveni predsjednik, otvorena su tri groba, koja su ležala na samom pločniku rimskog foruma, pa, buduć da radi neodgodivih posala nije mogao tamo dalje da ostane, odpravio je na mjesto izkopavanja svojeg uvježbanog radnika, da sam pretražuje otvorene grobove, dok bi se on povratio. Ali za kratko je nastavljeno izkopavanje na groblju, jer je prof. Benndorf, nakon svojeg posjeta izkopina odredio, da se sva radnja usredotoči oko Trajanskih vrati. Ipak je naš radnik u ono troje - četvero pred njim otvorenih grobova našao i sabrao nekoliko staro-hrvatskih predmeta.

Naš je predsjednik uz ostalo opazio, da je šteta što se pri izkopavanju na forumu izvadjenom zemljom zasipava prostor obronka glavice, koji se prostire s južne strane izvan perimetralnih grad. bedema. jer se je, po njegovu mnenju, s ote strane imao nalaziti jedan dio rimske naselbine i sredovječno hrvatsko Podgradje. Tamo u blizini još se vide ostanci župničke kuće, koja je zapuštena bila tek u prošlom vieku. Da je s našim društvom bilo iljen kakva dogovora, ono bi bilo svjetovalo, da se sad ne zasiplje ono, što će trebat opet prekopavati”.¹¹

I 1901. godine u Podgrađu su nastavljena istraživanja, koja su vodili isti stručnjaci i institucija, kao i prethodnih godina. U njima je višekratno sudjelovao i L. Marun. U *Starinarskim dnevnicima* 13. lipnja 1901. zapisao je: “Pošao sam 28/5 u Podgradje za prisustvovati izkopinam te se povratio u Knin 1/6. Opet sam pošao 4 a povratio 8, te opet 11 a povratio 12, napokon 18 u koji su dan prekinute izkopine a povratio se 19/6”.¹²

O tim radovima pod naslovom “Razne viesti“ u *Starohrvatskoj prosvjeti* iz 1901, čita se: ”U prvoj polovici mjeseca lipnja t. g. nastavljena su izkopavanja na Podgradju, medju ruševinama rimskog grada Asserije, na račun i po nalogu c. k. bečkog arheološkog zavoda, pod ravnanjem veleuč. gosp. gradj. savjetnika Ćira Ivekovića. Prisustvovala su dva izaslanika arheološkog zavoda i pošt. gosp. O. L. Marun, kao

¹¹ STAROHRVATSKA PROSVJETA, 1990 a, 102-103.

¹² L. MARUN, 1998, 115.

zastupatelj našeg kninskog hrvatskog starinarskoga društva. Po viestima što smo ih primili od pošt. g. predsjednika našega društva, ni obzirom na rimske ni na hrvatske starine nije veliki uspjeh ovogodišnjeg izkopavanja, koje u ostalom nije dugo ni trajalo, nego je prekinuto nakon malo dana namjerom, da će se prihvatiti iduće jeseni. Kopalo se je s istočne strane foruma, iza sadašnje crkve Sv. Duha, dosegnuvši do prema sredini sadašnjeg groblja. Na izričitu želju našeg gosp. predsjednika kopalo se i uz istočnu stranu grada, i otkrilo se je na tom mjestu desetak grobova. U svakomu se je našlo po nekoliko mrtvačkih priloga. Nadjena su dva liepa para velikog sliepočnog prstenja u inačicama kakvih do sada nije bilo u bogatoj sbirci našeg "Prvog muzeja hrvatskih spomenika". Našlo se je nekoliko predmeta i u starijim grobovima sadašnjeg groblja, ali ne u onoj količkoći, kako se je bilo inače nadati. Izašao je na svjetlost i jedan češalj, te jedna ostruga iz X. ili XI. veka".¹³

Sl. 3. Srednjovjekovni nakit - Aserija (Podgrađe kod Benkovca)

Fig. 3. Medieval jewellery - Podgrađe near Benkovac (Asseria)

Za 21. siječnja 1902. u *Starinarskim dnevnicima* zabilježio je da je posjetio Biograd i Vranu, a zatim kaže: "Pošao sam preko Benkovca u Podgradje. Ovdje u Vinogradu Jadre Budana pregledao grob slučajno otkriven od vlasnika. Grob sastojao od dviju dugih, jakih rimskih ploča bedrenjača, opet od uzglavnice iz jednog komada, kao što je velika ploča pod mrtvacem ležala. Bio je grob pokriven od nekoliko komada debele ploče. U njemu vjerojatno našasto više mrtvacu a uz jednoga dvie raznovrstne pozlaćene naušnice, koje sam odkupio. Takodjer kupio sam od jednog dječaka jednu zlatnu našnicu našastu u izbacenoj zemlji od otkrivenih grobova tik istočnih vrta Asserije, što smo ih zadnjeg ljeta otkrivali".¹⁴

¹³ STAROHRVATSKA PROSVJETA, 1901, 59.

¹⁴ L. MARUN, 1998, 119.

Gotovo godinu dana kasnije, za 17. lipnja 1903. čitamo: "Bio sam u Podgrađu. Vjerojatno uloženo blizu 400 nadnica. Izjavio Iveković, da će sa današnjim danom sama biti napuštene izkopine Asserije. Izvinjivao se sa oprežnošću Vilperga, što ne uslišao moje prošnje da kopa, gdje su grobovi iz naše dobe, sa sjeverozapadne strane crkve, jer da ne imaju nade u uspjeh. Htio sam pokušaj dan prije učiniti, na već otkrivenim grobovima, za dokaze da po istima ima starinskog materijala, ali me Berša odvrati izključuju vjerojatnost na otkrivenim grobovima. Za to smo otvorili dva nova groba, u kojima smo našli kovinskih predmeta, kako to sam zabilježio na drugom mjestu. Sutradan, baš sat prije povratka u Knin dao sam da se pretraži materijal jednog od trojice prije otvorenih grobova, ili bolje rekuć, pregledavajuć taj grob opazio sam kao poklopnicu jednu ploču starokršćanskoga pluteja, te sam ga dao otkriti na iznenadjenje Ivekovića Berše i Viliprega.

Dogovorno s Ivekovićem i Beršom odlučio sam pisati Bendorfu da ili nastave izkopine na ovom mjestu ili dadu nami podporu da ih mi provedemo.

Javno sam spomenutoj gospodi prigovarao dosadanji sistem tamošnjih izkopina a osobito nenadziranje naših grobova i kao ignoriranje naše epoке, te sam rekao da ću to na javnosti napasti.

Dao sam da se jedan dan radi pri grobovima, što su sa iztočne strane tik gradskih bedema. Opazio sam da su radnici plačkali naše grobove u mojoj odsutnosti otvarane na forumu i predmete krali, tako da sam više naušnica prikradenih odkupljivao.

Bilješke na otvorena dva groba sa sjeverozapadne strane crkve S. Duha u Asseriji, učinjene dne 16/6 1903.

Na moj predlog dogovoreno sa konservatorom Beršom dabi smo otvoriti dva groba, koja su imala spoljašne oznake grobova, sastojeće u razom zemljom poredanim kamenjima. Ova kamenja bila su iz gradiva starinskih zgrada, neka kresana a druga vrhoglava i nekresana, udubljena u zemlju. Uzglavnica i udnonognica odskakala su nad zemljom, kako to običajno i sada biva. Ove oznake imale su većinom pravilnu pačetvorinu a neke ovalnu spodobu označujući dužinu groba, prama veličini i dužini mrtvaca. Prvi grob označivali su kamenja u duljini 2.80, u širinu 1.10. U dubini od 0.90 našaste su proste poklopnice od ploča, što, kako vele seljani, vade se u blizomu selu Lisičiću. Orientacija mrtvaca bila je od zapada pogledom na iztok.

NB. Djetinji grobovi naprotiv bivaju kao i danas orientirani od iztoka u zapad. Mrtvacu, odraslu čeljadetu ruke su bile prekrížene upravo pod vratom t. j. naslonjene na dio prsiju pod vratom. Na lievoj ruci našast je prsten od kositra (?) sa izbuljenom pentalfom. Glava je nauznačice stala. Na njoj se našlo još ostanaka okovratne okruge, deblje i tanje. Ova tanja po prilici bila je svila. Okruga je još sačuvala neke znakove crnjele boje. Bila je

pričvršćena uz kosu sa tri male mjedene (?) pribadače; dvie na tiemenu glave a jedna ozada u pletenicama. Grob je bio dubok 0.60 cen. od prostih bedrenjača obzidan. Drugo se nije ništa važna opazilo.

Odmah do ovog otvoren je drugi od spoljašne oznake 2.70 i 100. Orientacija kao i kod prvoga. Ruke prikrižene na pojasu. Na desnoj ruci prsten rastvoren - rastavljen-u tri diela, sa staklenim kamenom. Konstrukcija kao i kod prvoga.

Iveković je dao kopati malo više jarak pravcem od sjevera u jug. Našlo se nekoliko jednake konstrukcije grobova, medju kojima i djetini, a opazenom orientacijom djetinjih grobova. Našasto je nešto malo naušnica, ali su taj posao obavljali radnici bez nadzora, te vjerojatno plačkali grobove a samo neke predmete predavali upravi radja. Popis ovdje naznačenih predmeta vidi tab. V. Asserija g. 1903.

Sat prije moga povratka dao sam pretražiti materijal treće pred dvie godine otvorenog groba, te sam odkrio poklopicu nad glavom, sastojeću od starokršćanskoga pluteja (Marun donosi crtež s dimenzijama, op. R. Jurić).

Nad ovom poklopicom u zemlji, što nepomljivo pred dvie godine iz groba izbacena, našasta je jedna velika od prepletene žice naušnica sasma slična onoj u "Popisa" pod br...., što dokazuje, da je u tom grobu bio položen mrtvac iz hrvatske dobe. Nuternja konstrukcija groba takodjer je iz starinskog materijala, dok ploča stoječke postavljena u dnu nogu jest čest pluteja, a izradbom i udubinama za stupove iz starokršćanske dobe. Ovaj grob je unutra bio dug 1.70, širok 0.82, dubok 0.72.

Pred crkvom sa podnevne strane na forumu bila je množija grobova, koja su bez nadzora otvarana, te predmeti plačkani. Neki su grobovi dublje izpod pločnika foruma bili ukopani. Našasto je nekoliko komadja srebrenih skudeliranih novaca Orius Dux (?), ali točno nije ustanovljeno o položaju ovih novaca t. j. dali su po grobovima našasti.

Dao sam kopati na iztočnom kraju grada, gdje i nije susrelo se na hrv. grobove. Radi lo je samo šest radnika jedan dan. Našla se jedna liepa privesa od velike naušnice, koju sam stavio na tab. 1".¹⁵

Od navedenog datuma 1903. do 12. srpnja 1906. ne bilježe se nikakvi podatci o Podgrađu u *Starinarskim dnevnicima*. Za taj dan stoji: "Bio sam u eskursijam u Benkovačkoj okolici. Obašao sam Asseriju. Sgrazao se, kako su vladini organi prepuštali otkrivene spomenike na nemilost seljana, da, probiruć gradivo, ruše i utamanjuju spomenike. Trajanova vrata su sasma porušena, veći spomenici od glavara što slupani, što odnešeni.... Srušen je i onaj važan starokršćanski važni grob.... onaj veliki ulomak starokršćanskoga pluteja je razbijen jer ga tu ne nadjoh....

¹⁵ L. MARUN, 1998, 126-127.

Učinio sam osnovu kako bi naše društvo tu iskopine nastavilo u nadi otkriti starinsku baziliku i starohrvatsko groblje....

Kupio sam jedan ulomak posrebrana buzdovana...

Našao jednu opeku SOLONAS...¹⁶

Dvije godine poslije, 8. listopada, u *Starinarskim dnevnicima* zapisao je: “Bogoslav Felicinović iz Zadra saobčio mi je da su neki seljani Lisičića ili Podgradja počeli reducirati za dnevnu potrebu onaj najljepši epigrafično ornamentalni arkitrave u Asseriji kod S. Duha. Odmah sam interesirao pismeno povjerenika O. Medića, župnika u Perušiću da bi to prepričio...”,¹⁷ dok se za 25. svibnja 1910. čita sljedeće: “Iz Ostrvice prosljedio sam na Lišane, a odavle u Perušić radi Asseriae. Kad ovdje saznadoh od O. Ante Penića da vlada kani nanovo započeti izkopine u Asseriji, te da je radju povjerila savjetniku Ivekoviću.... Utanačio sam sa spomenutim župnikom da ovaj ne dozvoli iskopine, jer zemljište crkovno, prije nego se sa mnom ne sporazumi....”¹⁸

17. listopada 1911. L. Marun je započeo iskopavanja u ogradi Marka Bure u Piramatovcima, ali bilježi i ovo: “Ovaj isti dan bio sam obači izkopine u Asseriji, što se provadaju troškom arheološkog instituta u Beču a pod nadzorom savjetnika Ivekovića i dr. Abramovića... Utisci načina kopanja i nadziranja radnika.

Po podne zamoljen od dr. Abramovića da ga u automobilu pratim u Knin, da u društvu namjestničkog činovnika Tamina pregledaju muzej, što sam spravno i učinio. Po kile su sutra jutrom pregledali muzej, povraćajući se vidili Burnum, te starine u Kistanjama, Bribir, i izkopine u Pramatovcima, gdje nas dočeka Iveković, ja sam se povratio u Pramatovce da nadzirem izkopine, a oni sa Pramatovaca u Asseriju...”

26. listopada 1911. zapisao je samo ovo: “Na 26/10 bio sam u društvu O. Medića opet pregledati izkopine Asserije...”¹⁹

Od zadnjeg navedenog datuma 1911. do 16. lipnja 1925. nema podataka o Marunovu djelovanju koje bi bilo vezano za Podgrađe. Od 16. do 18. lipnja boravio je na benkovačkom području. U Benkovcu se je sastao s don Matom Klarićem. Uz ostalo zabilježio je: “Pregledao sam znatno pomnoženu sбирke kod Miće Novakovića i dr. I. Gliga u Benkovcu, što su prirasle od nalazišta Jure Cerinje p. Cvijetka iz Asserije. Ovaj se je na svojeme zemljištu pod gradinom Asseriae, sa strane Lisičića, namjerio na rimsku nekropolu sa paljevinama te od par godina pomalo pretražuje i našaste predmete kojekuda prodava a najviše spomenutoj dvojici. Nalazište je bogato u predmetima iz rimske dobe. Ovaj rad jednostavno je plaćkanje starina, jer radja sustavno

¹⁶ L. MARUN, 1998, 144.

¹⁷ L. MARUN, 1998, 173.

¹⁸ L. MARUN, 1998, 198.

¹⁹ L. MARUN, 1998, 217.

se izvodi i neprave se odnosne bilješke. Trebalo bi ju zabraniti, što sam ovo kazao i g. Novakoviću”.²⁰

Naredne godine, 8. travnja 1926. fra Lujo Marun je ponovno u Benkovcu, a zatim u Podgrađu. “Po podne obašao sam rimsku nekropolu u Podgradju-Asseriji, koju seljani a naročito Jure Cereni od par godina nemilo pljačkaju i predmete porodavaju većinom Mići Novakoviću, djelomično dr. I. Gligi a vjerojatno proturuju i u Zadar. Ova nekropola leži sa sjeverne strane novog groblja u Asseriji a u općinskom pašnjaku. Grobovi su većinom u kamenim urnama a rijetko u ozidanim. Mrtvaci su spaljivani. Predmeti su obično svijetiljke, lonci, staklenice, pehari, fibule i slično. Najvažniji predmeti tu našast jest jedna pačetvorasta iz bakra kutija vjerojatno služila je za toaletu neke ženjskinje. Vanjska strana poklopca iskićena je sa lišćem injestirana srebra a u sredini jednakom izradbom stablo oko kojeg se zmija izvila. Ovo je kupio za Din 50 dr. I. Gligo, kod kojega se nahode.

Seljani su dosada otvorili i otvoreni još stoje preko 200 grobova. Ovaj grdni barbarizam duboko me je potresao te sam upozorio kot. poglavara g. Jurkovića da je sutradan u društvu mojem i svojega kanceliste Novakovića pošao na lice mjesta da se o tome obavjesti. Ovom prigodom snimljeno je od spomenutoga Novakovića par fotografičkih slika. Odlučeno je zabraniti taj daljni barbarizam”.²¹

Od 13. do 15. listopada 1926. Marun s M. Abramićem i Emilom Reischom bio na izletu po sjevernoj Dalmaciji. Prvo su posjetili Burnum, a zatim Benkovac, Biograd, gdje su došli preko Vrane, te Neviđane na Pašmanu, Zadar, Nin, a na povratku prema Kninu zaustavili su se u Kistanjama i Erveniku. Zanima nas posjet Benkovcu, i evo što je Marun zapisao u *Starinarskim dnevnicima*: “Prosljedili smo za Benkovac. Ovdje je dr. Abramić kupio zbirku rimskih predmeta od posjednika Miće Novakovića, koji je odnosne predmete kupovao od seljaka Čevrnje.... a ovaj ih plačkajuć nemilo rimsku nekropolu u Asseriji-Podgradju, na prodaju spomenutom donosio. Zbirka je većinom od običnih priloga što se nalaze uz spaljene mrtvace rimskog doba. Jedan dio predmeta sa iste nekropole plačkaš Ceronja prodavao je savjetniku Gligu u Benkovac a drugi spomenutom M. Novakoviću. Dakle za zbirku ovoga dr. Abramić je platio 5000 dinara. Ja sam iz ove zbirke uzeo jednu bronzanu starohrvatsku naušnicu sa dva jabučasta zrna.

Po tvrdnji Novakovića i ovu naušnicu Čerinja našao bi bio u istoj nekropoli, što treba da doistimo istoga Ceronje.

Sazano sam da je savjetnik Gligo važniji dio svoje zbirke zadnjih dana odnio u svoj stan u na Braču, dok je manji ostavio sinovcu dr. Ivi Gligu, odvjetniku u Benkovcu. Ovu smo pregledali, ali ne sadrži kakve osobite vrijednosti”.²²

²⁰ L. MARUN, 1998, 268.

²¹ L. MARUN, 1998, 277.

²² L. MARUN, 1998, 283.

Višekratno sam razmišljao je li ovome ovdje iznesenom potreban komentar. Čini mi se da nije. Sve je jasno, a podatci su i te kako dragocjeni. Možemo se upitati što nam i danas poručuje fra Lujo Marun za spomenike u Podgrađu i drugdje. Koliko su njegove bilješke i zapažanja aktualni i u ovom našem vremenu. Zasigurno bi bio zadovoljan da su se nakon dugogodišnje stanke obnovila arheološka istraživanja na tom značajnom nalazištu. Drago bi mu bilo što se arheološki objekti konzerviraju i prezentiraju, te da je pokrenuta periodička publikacija *Asseria*, koja je iznimno dobro primljena u široj javnosti. Pitao bi se je li se našlo ostataka iz hrvatskoga srednjovjekovlja i posvećuje li se tim ostacima dužna pozornost, plašeći se da se ne ponovi ono što je bilo prije stotinjak godina, a iscrpno je, kao što smo vidjeli, zabilježeno u njegovim *Starinarskim dnevnicima*. Odgovorili bismo da se svim razdobljima posvećuje pozornost. Tako će biti i sa srednjovjekovnom građom ukoliko se pronađe. Mi gotovo sa sigurnošću očekujemo takve nalaze.

Literatura

- FADIĆ, I., 1999. – I. Fadić, *Asseria – Podgrađe kod Benkovca*, *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva*, god. XXXI, br. 2, Zagreb, 66-71.
- FADIĆ, I., 1999. a – I. Fadić, *Asseria – nove spoznaje*, *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva*, god. XXXI, br. 3, Zagreb, 78-85.
- FADIĆ, I., 2001. – I. Fadić, *Asserija u svjetlu novih istraživanja*, *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva*, god. XXXIII, br. 2, Zagreb, 55-61.
- FADIĆ, I., 2001. a – I. Fadić, *Bedemi Aserije*, *Histria Antiqua*, 7, Pula, 69-89.
- FADIĆ, I., 2001. b – I. Fadić, *Priscinus – Edil i duovir Aserije*, *Diadora*, 20, Zadar, 157-176.
- FADIĆ, I., 2002. – I. Fadić, *Asserija – istraživanja godine 2001.*, *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva*, god. XXXIV, br. 1, Zagreb, 51-57.
- FADIĆ, I., 2003. – I. Fadić, *Asserija – nova otkrića*, *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva*, god. XXXV, br. 1, Zagreb, 67-74.
- FADIĆ, I., 2003. a – I. Fadić, *Asseria – 5 godina istraživanja (1998. -2002.)*, Katalog izložbe, Zadar.
- KLARIN, N., 2001. – N. Klarin, *Prapovijesni grobovi na Aseriji – istraživanja 1999. godine*, *Diadora*, 20, Zadar, 23-71.
- MARUN, L., 1998. – L. Marun, *Starinarski dnevnicima*, Split.

PETRINEC, M., 1998. – M. Petrinec, Starinarski dnevnicu fra Luje Maruna, *Starinarski dnevnicu*, Split.

RAPANIĆ, Ž., 1998. – Ž. Rapanić, Fra Lujo Marun istraživač hrvatske prošlosti, *Starinarski dnevnicu*, Split, 20.

STAROHRVATSKA PROSVJETA, 1897. – *Starohrvatska prosvjeta*, god. III, br. 3-4, Knin, 163.

STAROHRVATSKA PROSVJETA, 1900. – *Starohrvatska prosvjeta*, god. V, br. 1, Knin, 48.

STAROHRVATSKA PROSVJETA, 1900. a – *Starohrvatska prosvjeta*, god. V, br. 2, Knin, 102-103.

STAROHRVATSKA PROSVJETA, 1901. – *Starohrvatska prosvjeta*, god. VI, br. 1, Knin, 59.

Radimir JURIĆ

FATHER LUJO MARUN IN PODGRAĐE (ASSERIA)

Summary

This work reports on some facts from 1897 to 1926 (with a few intervals) recorded by Father Lujo Marun in *Starigradski dnevnicu* (Starigrad Journals) and *Starigradske bilješke* (Starigrad Notes), or edited in *Starohrvatska prosvjeta* in izvješća “Upraviteljstva Hrvatskog starinarskog društva in Knin”, dealing with Roman and medieval finds from Podgrađe (Asseria).

All these facts may well be useful equally to the present as to future researchers as they reflect the time of the end of the 19th c. to the beginning of the 20th c.

All of this being available to the public due to the Museum of Croatian Archaeological Monuments in Split and to Maja Petrinec who copied the texts and made everything ready for publishing.

